Rozkład materiału dla klasy III b – przedmiot: biologia, zakres podstawowy

Nr lekcji	Temat	Treści nauczania	Liczba godzin na realizację	Cele edukacyjne	Zapis w nowej podstawie programowej	Proponowane procedury osiągania celów	Proponowane środki dydaktyczne
1. Genetyka molekularna							
1.	**Gen a genom. Budowa i rola kwasów nukleinowych**	• gen • genom • budowa DNA • reguła komplementar-ności • funkcje DNA • replikacja DNA • budowa RNA • rodzaje i funkcje RNA	1 (wrzesień)	• wyjaśnianie terminów: *gen*, *genom*, *replikacja* • wykazywanie związku między genem a cechą organizmu • poznawanie struktury genu • przedstawianie funkcji DNA • omawianie struktury genomu • przedstawianie znaczenia reguły komplementarności • omawianie przebiegu replikacji DNA • uzasadnianie konieczności replikacji DNA w podziałach komórkowych • omawianie budowy RNA • omawianie funkcji głównych rodzajów RNA • określanie sekwencji nukleotydów w jednej nici DNA na podstawie znanej sekwencji nukleotydów w drugiej nici	I.2.4, IV.3, VI.1	• pogadanka na temat związku między genem a cechą organizmu • praca z tekstem źródłowym – budowa kwasów nukleinowych • wykonanie modelu DNA • mapa mentalna dotycząca kwasów nukleinowych • praca w grupach – uzupełnianie kart pracy, obserwacja mikroskopowa DNA	• plansze przedstawiające budowę DNA i RNA • materiały źródłowe • podręcznik • materiały do wykonania modelu DNA • materiały do mapy mentalnej, np. flamastry, kolorowe kartki papieru, arkusze szarego papieru • karty pracy • mikroskopy • preparaty mikroskopowe komórek z wybarwionym

							DNA • projektor **Multiteka** • zasoby multimedialne
2.	**Odczytywanie informacji genetycznej**	• ekspresja genów • transkrypcja • rola polimerazy RNA • modyfikacje potranskrypcyjne • translacja • modyfikacje potranslacyjne • regulacja ekspresji genów	1 (wrzesień)	• wyjaśnianie terminów: *ekspresja genów*, *transkrypcja*, *polimeraza*, *translacja*, *nić matrycowa*, *nić kodująca* • omawianie transkrypcji i translacji • określanie roli polimerazy DNA w transkrypcji • omawianie obróbki potranskrypcyjnej • wyjaśnianie znaczenia modyfikacji potranslacyjnej białek • wskazywanie sposobów regulacji ekspresji genów • wyjaśnianie istoty regulacji ekspresji genów	VI.2, VI.3, VI.5, VI.6	• pogadanka heurystyczna na temat ekspresji genów • prezentacja multimedialna – transkrypcja i translacja • dyskusja (burza mózgów) na temat znaczenia regulacji ekspresji genów • tworzenie mapy mentalnej przedstawiającej transkrypcję i translację	• materiały do mapy mentalnej, np. flamastry, kolorowe kartki papieru, arkusze szarego papieru • projektor **Multiteka** • zasoby multimedialne • prezentacja multimedialna
3.	**Cechy kodu genetycznego**	• kod genetyczny • kodon • rola kodonu START i STOP • cechy kodu genetycznego • tabela kodu genetycznego	1 (wrzesień)	• wskazywanie kodu genetycznego jako sposobu zapisu informacji genetycznej • omawianie cech kodu genetycznego • wyjaśnianie znaczenia kodonu START i kodonu STOP • określanie sekwencji aminokwasów w białku • odtwarzanie informacji genetycznej na podstawie	VI.4	• pogadanka na temat kodu genetycznego • praca z tekstem źródłowym – cechy kodu genetycznego • analizowanie tabeli kodu genetycznego • odczytywanie informacji genetycznej zawartej w DNA • odtwarzanie informacji	• materiały źródłowe • podręcznik • karty pracy • tabela kodu genetycznego **Multiteka** • zasoby multimedialne

				łańcucha polipeptydowego		genetycznej na podstawie łańcucha polipeptydowego • praca w grupach – uzupełnianie kart pracy	
2. Genetyka klasyczna							
4.	**I prawo Mendla. Krzyżówka testowa**	• genotyp, fenotyp, allel • allel dominujący, allel recesywny • homozygota, heterozygota • badania Mendla • I prawo Mendla • krzyżówka genetyczna • szachownica (diagram) Punnetta • krzyżówka testowa • dziedziczenie jednogenowe	1 (wrzesień)	• wyjaśnianie terminów: *genotyp*, *fenotyp*, *allel*, *homozygota dominująca*, *homozygota recesywna*, *heterozygota* • wyjaśnianie znaczenia pojęć: homozygota i heterozygota • wyjaśnianie znaczenia stosowania odpowiednich zapisów literowych genotypu • omawianie znaczenia badań Mendla dla rozwoju genetyki • poznawanie prawa czystości gamet (I prawo Mendla) • wyjaśnianie znaczenia krzyżówki testowej • rozwiązywanie krzyżówek genetycznych zgodnych z I prawem Mendla • interpretowanie wyników krzyżówek genetycznych • określanie prawdopodobieństwa wystąpienia określonych genotypów i fenotypów potomstwa na podstawie podanych genotypów rodziców • określanie stosunku fenotypowego w pokoleniach potomnych	VII.1.1, VII.1.2, VII.1.3	• uczniowska prezentacja multimedialna na temat badań Mendla • ćwiczenia w stosowaniu zapisu literowego dla homozygoty dominującej, homozygoty recesywnej oraz heterozygoty • rozwiązywanie krzyżówek genetycznych • uzupełnianie kart pracy	• karty pracy • projektor **Multiteka** • zasoby multimedialne z krzyżówkami genetycznymi • prezentacja multimedialna

5.	**II prawo Mendla**	• II prawo Mendla • krzyżówka genetyczna dwugenowa • krzyżówka testowa dwugenowa • zapis krzyżówki dwugenowej	1 (październik)	• poznawanie prawa niezależnej segregacji cech (II prawo Mendla) • rozwiązywanie krzyżówek genetycznych zgodnych z II prawem Mendla • rozwiązywanie krzyżówek testowych dwugenowych • określanie prawdopodobieństwa wystąpienia określonych genotypów i fenotypów potomstwa na podstawie krzyżówek genetycznych • interpretowanie wyników krzyżówek genetycznych zgodnych z II prawem Mendla • określenie stosunku fenotypowego w pokoleniach potomnych	VII.1.2, VII.1.3	• prezentacja multimedialna dotycząca II prawa Mendla • ćwiczenia w zapisywaniu krzyżówek genetycznych • uzupełnianie kart pracy	• plansze z rysunkami krzyżówek • karty pracy • projektor **Multiteka** • zasoby multimedialne z krzyżówkami genetycznymi
6.	**Inne sposoby dziedziczenia cech**	• dziedziczenie jednogenowe • dominacja pełna i dominacja niepełna • kodominacja • allele wielokrotne • dziedziczenie wielogenowe • geny kumulatywne • geny	1 (październik)	• wyjaśnianie terminów: *dominacja pełna*, *dominacja niepełna*, *kodominacja*, *allele wielokrotne*, *geny kumulatywne*, *geny dopełniające się* • porównywanie dziedziczenia cech w przypadku dominacji pełnej i niepełnej • omawianie zjawiska kodominacji i dziedziczenia alleli wielokrotnych na podstawie analizy dziedziczenia grup krwi u	VII.1.3	• pogadanka heurystyczna na temat innych sposobów dziedziczenia cech • mapa mentalna dotycząca innych sposobów dziedziczenia cech. Praca w grupach metodą stacyjek (stacje: I – dominacja pełna, II – dominacja niepełna, III – allele wielokrotne, IV – geny kumulatywne, V – geny dopełniające się, VI –	• materiały do mapy mentalnej, np. flamastry, kolorowe kartki papieru, arkusze szarego papieru • karty pracy z krzyżówkami genetycznymi

		dopełniające się		ludzi w układzie AB0 • analizowanie dziedziczenia genów kumulatywnych warunkujących barwę skóry człowieka • rozwiązywanie krzyżówek genetycznych dotyczących innych sposobów dziedziczenia cech • interpretowanie wyników krzyżówek genetycznych		kodominacja) • praca w grupach – uzupełnianie kart pracy	
7.	**Chromosomowa teoria dziedziczenia**	• główne założenia chromosomowej teorii dziedziczenia Morgana • chromosomy homologiczne • geny sprzężone • znaczenie *crossing-over*	1 (październik)	• wyjaśnianie terminów: *crossing-over*, *chromosomy homologiczne*, *geny sprzężone* • omawianie głównych założeń chromosomowej teorii dziedziczenia Morgana • przedstawianie znaczenia *crossing-over* • wyjaśnianie istoty dziedziczenia genów sprzężonych • rozwiązywanie krzyżówek dotyczących genów sprzężonych	IV.4, VII.1.4, VII.1.5	• pogadanka heurystyczna na temat chromosomów homologicznych i procesu *crossing-over* • uczniowska lub nauczycielska prezentacja multimedialna na temat chromosomowej teorii dziedziczenia Morgana • praca w grupach – uzupełnianie kart pracy	• plansze poglądowe – chromosomy homologiczne, *corssing-over* • podręcznik • karty pracy • projektor **Multiteka** • zasoby multimedialne • prezentacja multimedialna
8.	**Dziedziczenie płci. Cechy sprzężone z płcią**	• kariotyp człowieka • dziedziczenie płci u człowieka • dziedziczenie cech sprzężonych z płcią	1 (październik)	• wyjaśnianie terminów: *kariotyp*, *cechy sprzężone z płcią* • poznawanie kariotypu kobiety i mężczyzny • opisywanie mechanizmu dziedziczenia płci u człowieka • rozwiązywanie zadań dotyczących cech sprzężonych z płcią • określanie prawdopodobieństwa	VII.1.6, VII.1.7	• analiza różnic w kariotypie kobiety i mężczyzny • pogadanka heurystyczna na temat genetycznych uwarunkowań płci u człowieka • praca z tekstem źródłowym dotyczącym daltonizmu i hemofilii • uzupełnianie kart pracy –	• materiały źródłowe • karty pracy z zadaniami dotyczącymi dziedziczenia płci i cech sprzężonych z płcią

				wystąpienia u ludzi choroby sprzężonej z płcią na przykładzie hemofilii i daltonizmu		rozwiązywanie krzyżówek genetycznych dotyczących dziedziczenia cech sprzężonych z płcią	
9.	**Zmienność organizmów. Mutacje**	• zmienność organizmów i jej rodzaje • plastyczność fenotypów • zmienność rekombinacyjna • zmienność mutacyjna • zmienność ciągła i zmienność nieciągła • mutacje genowe i mutacje chromosomowe, rodzaje tych mutacji • czynniki mutagenne • czynniki wpływające na rekombinację • mutacje korzystne i niekorzystne dla organizmu • transformacja nowotworowa	1 (październik)	• wyjaśnianie terminów: *zmienność organizmów*, *mutacje, rekombinacja*, *plastyczność fenotypów* • przedstawianie zmienności organizmów jako różnorodności osobników w populacji • porównywanie zmienności środowiskowej ze zmiennością genetyczną • wyjaśnianie na przykładach, wpływu czynników środowiska na plastyczność fenotypów • porównywanie zmienności rekombinacyjnej ze zmiennością mutacyjną • przedstawianie czynników wpływających na zmienność rekombinacyjną • omawianie biologicznych uwarunkowań zmienności rekombinacyjnej i genetycznej • porównywanie zmienności ciągłej ze zmiennością nieciągłą • przedstawianie kryteriów podziału mutacji • analizowanie rodzajów mutacji genowych • wskazywanie różnic między	VII.2.1, VII.2.2, VII.2.3, VII.2.4, VII.2.5, VII.2.6, VII.2.7, VII.2.9, VII.2.10	• pogadanka heurystyczna na temat zmienności organizmów • animacja lub prezentacja multimedialna dotycząca zmienności organizmów: genetycznej i środowiskowej • mapa mentalna dotycząca rodzajów mutacji • dyskusja problemowa lub panelowa na temat przyczyn i skutków mutacji oraz transformacji nowotworowej	• materiały do mapy mentalnej, np. flamastry, kolorowe kartki papieru, arkusze szarego papieru • schematy, rysunki • projektor **Multiteka** • zasoby multimedialne • prezentacja multimedialna • animacja

				aberracjami chromosomowymi: strukturalnymi i liczbowymi • poznawanie czynników mutagennych • przedstawianie skutków mutacji genowych • określanie skutków aberracji chromosomowych • omawianie przebiegu transformacji nowotworowej • omawianie transformacji nowotworowej jako następstwa mutacji: w genach kodujących białka regulujące cykl komórkowy, w genach regulujących naprawę DNA			
10.	**Choroby i zaburzenia genetyczne człowieka**	• choroby jednogenowe człowieka: sprzężone z płcią, niesprzężone z płcią, dominujące, recesywne • aberracje chromosomowe człowieka • rodowody genetyczne	1 (listopad)	• wskazywanie podłoża genetycznego chorób jednogenowych oraz aberracji chromosomowych człowieka • omawianie sposobów dziedziczenia chorób jednogenowych • omawianie wybranych aberracji chromosomowych człowieka • analizowanie rodowodów dziedziczenia wybranej cechy w kolejnych pokoleniach danej rodziny • wskazywanie na podstawie analizy rodowodu lub kariotypu podłoża genetycznego wybranych chorób człowieka	VII.1.8, VII.2.8	• uczniowska lub nauczycielska prezentacja multimedialna na temat chorób genetycznych • mapa mentalna dotycząca chorób genetycznych • dyskusja • praca w grupach – uzupełnianie kart pracy	• materiały do mapy mentalnej, np. flamastry, kolorowe kartki papieru, arkusze szarego papieru • podręcznik • projektor **Multiteka** • zasoby multimedialne • prezentacja multimedialna

11.	**Powtórzenie wiadomości i umiejętności z rozdziałów *Genetyka molekularna* i *Genetyka klasyczna***		1 (listopad)				
12.	**Sprawdzenie stopnia opanowania wiadomości i umiejętności z rozdziałów *Genetyka molekularna* i *Genetyka klasyczna***		1 (listopad)				• **Generator testów**
3. Biotechnologia							

13.	**Biotechno-logia tradycyjna**	• biotechnologia tradycyjna • biotechnologia molekularna • zakres działania biotechnologii • zastosowanie biotechnologii w różnych dziedzinach życia człowieka	1 (grudzień)	• wyjaśnianie terminów: *biotechnologia*, *biotechnologia tradycyjna*, *biotechnologia molekularna* • wskazywanie różnic między biotechnologią tradycyjną a biotechnologią molekularną • omawianie zastosowania biotechnologii tradycyjnej w przemyśle farmaceutycznym, spożywczym, rolnictwie, ochronie środowiska	VIII.1, VIII.2	• burza mózgów na temat biotechnologii • projekt edukacyjny o biotechnologii lub uczniowska prezentacja multimedialna dotycząca biotechnologii • praca z tekstem źródłowym – zastosowanie biotechnologii tradycyjnej w różnych dziedzinach życia • metoda – skrzynka odkryć • praca w grupach – uzupełnianie kart pracy	• materiały potrzebne do realizacji projektu • do skrzynki odkryć – opakowania po produktach spożywczych otrzymywanych z zastosowaniem metod biotechnologii tradycyjnej • karty pracy • projektor **Multiteka** • zasoby multimedialne • prezentacja multimedialna
14.	**Podstawowe techniki inżynierii genetycznej**	• inżynieria genetyczna • sekwencjonowa-nie DNA • metoda PCR • elektroforeza DNA • zastosowanie technik inżynierii genetycznej	1 (grudzień)	• wyjaśnianie terminu *inżynieria genetyczna* • określanie, czym zajmuje się inżynieria genetyczna i w jaki sposób przyczynia się do rozwoju biotechnologii • omawianie wybranych technik inżynierii genetycznej: sekwencjonowania DNA, elektroforezy, metody PCR • podawanie zastosowania technik	VIII.3, VIII.4	• pogadanka heurystyczna na temat technik inżynierii genetycznej lub prezentacja multimedialna albo film • praca w grupach z tekstem źródłowym – techniki inżynierii genetycznej • podsumowanie wiedzy o technikach inżynierii genetycznej	• materiały źródłowe • podręcznik • rozsypanka wyrazowa • pakiet zdań do kosza i walizki **Multiteka** • zasoby multimedialne • prezentacja

				inżynierii genetycznej m.in. w kryminalistyce, medycynie sądowej, diagnostyce chorób		z wykorzystaniem metody kosza i walizki lub rozsypanki wyrazowej	multimedialna • film
15.	**Organizmy zmodyfikowane genetycznie**	• organizm transgeniczny • organizm zmodyfikowany genetycznie (GMO) • sposoby otrzymywania GMO • przykłady wykorzystywania GMO • korzyści i zagrożenia wynikające z zastosowania GMO	1 (grudzień)	• wyjaśnianie terminów: *organizm transgeniczny*, *GMO* • wyjaśnianie różnic między GMO a organizmem transgenicznym • poznawanie wybranych sposobów otrzymywania transgenicznych roślin, zwierząt i bakterii • przedstawianie przykładów produktów otrzymywanych z wykorzystaniem GMO • poznawanie wybranych produktów GMO • wyjaśnianie celów tworzenia odmian roślin, zwierząt, mikroorganizmów zmodyfikowanych genetycznie • przedstawianie korzyści wynikających ze stosowania GMO • omawianie zagrożeń związanych z GMO oraz przedstawianie sposobów zapobiegania tym zagrożeniom	VIII.5, VIII.6	• praca z tekstem źródłowym – organizmy zmodyfikowane genetycznie • pogadanka heurystyczna dotycząca etapów otrzymywania GMO • dyskusja panelowa na temat bezpieczeństwa spożywania żywności zawierającej GMO • uzupełnianie kart pracy	• materiały źródłowe • podręcznik • opakowania po produktach zawierających GMO • karty pracy • projektor **Multiteka** • zasoby multimedialne • prezentacja multimedialna
16.	**Biotechnologia molekularna – szanse i zagrożenia**	• klonowanie • sposoby klonowania • terapia genowa • komórki macierzyste	1 (styczeń)	• wyjaśnianie terminów: *klon*, *klonowanie* • omawianie naturalnych i sztucznych sposobów klonowania organizmów • wyjaśnianie znaczenia procesu	VIII.7, VIII.8, VIII.9, VIII.10, VIII.11, VIII.12	• burza mózgów – organizmy będące naturalnymi klonami • pogadanka heurystyczna lub prezentacja multimedialna na temat	• materiały źródłowe • podręcznik • karty pracy • projektor **Multiteka**

		• poradnictwo genetyczne • szanse i zagrożenia biologii molekularnej		klonowania • przedstawianie sposobu otrzymywania i pozyskiwania komórek macierzystych oraz ich zastosowania w medycynie • omawianie znaczenia korzystania z poradnictwa genetycznego • wyjaśnianie istoty terapii genowej • wskazywanie szans i zagrożeń wynikających z wykorzystywania biotechnologii molekularnej • dyskutowanie o problemach społecznych i etycznych związanych z rozwojem inżynierii genetycznej • formułowanie własnych opinii związanych z rozwojem inżynierii genetycznej		klonowania • debata dotycząca terapii genowej • projekt edukacyjny o biotechnologii molekularnej pt. „Szanse i zagrożenia wynikające z wykorzystywania biotechnologii molekularnej” • praca w grupach – uzupełnianie kart pracy	• zasoby multimedialne • prezentacja multimedialna
17.	**Powtórzenie i sprawdzenie stopnia opanowania wiadomości i umiejętności z rozdziału *Biotechno-logia***		2 (styczeń, luty)				• **Generator testów**
4. Ewolucja organizmów							
18.	**Dowody ewolucji**	• ewolucja biologiczna • historia myśli	1 (luty)	• wyjaśnianie terminu: *ewolucja biologiczna* • analizowanie historii myśli	IX.1, IX.2, IX.3,	• pogadanka dotycząca ewolucji biologicznej • uczniowska prezentacja	• materiały do skrzynki odkryć i pytania do

		ewolucyjnej • źródła wiedzy o mechanizmach i przebiegu ewolucji • dowody bezpośrednie ewolucji • dowody pośrednie ewolucji • atawizmy • narządy szczątkowe • dywergencja • konwergencja • drzewo filogenetyczne organizmów		ewolucyjnej • omawianie dowodów ewolucji • charakteryzowanie dowodów bezpośrednich i dowodów pośrednich ewolucji • przedstawianie przykładów bezpośrednich i pośrednich dowodów ewolucji • wskazywanie różnic między cechami atawistycznymi a narządami szczątkowymi • określanie różnic między dywergencją a konwergencją • analizowanie pokrewieństwa między organizmami na podstawie drzewa filogenetycznego	IX.12	multimedialna dotycząca pośrednich i bezpośrednich dowodów ewolucji • praca w grupach metodą skrzynki odkryć i skrzynki pytań – dowody ewolucji • praca w grupach – uzupełnianie kart pracy	skrzynki pytań dla grup • ilustracje • zdjęcia • karty pracy **Multiteka** • zasoby multimedialne • prezentacja multimedialna
19.	**Dobór naturalny – główny mechanizm ewolucji**	• dobór naturalny • dobór sztuczny • zmienność genetyczna i jej rola w ewolucji organizmów • konkurencja jako walka o byt • rodzaje doboru naturalnego • melanizm przemysłowy	1 (luty)	• wyjaśnianie mechanizmu działania doboru naturalnego • omawianie rodzajów doboru naturalnego (dobór stabilizujący, kierunkowy, różnicujący) • wskazywanie przykładów dla danego rodzaju doboru naturalnego • dowodzenie, że dzięki doborowi naturalnemu organizmy zyskują nowe cechy adaptacyjne • wyjaśnianie zjawiska melanizmu przemysłowego • przedstawianie rodzajów	IX.4, IX.5, IX.6	• pogadanka heurystyczna na temat doboru naturalnego • uczniowska prezentacja multimedialna dotycząca rodzajów doboru naturalnego • metoda tekstu wiodącego – melanizm przemysłowy, dobór krewniaczy, dobór płciowy	• materiały źródłowe • podręcznik • karty pracy • projektor **Multiteka** • zasoby multimedialne • prezentacja multimedialna

				zmienności • wskazywanie znaczenia zmienności genetycznej w ewolucji			
20.	**Ewolucja na poziomie populacji. Specjacja**	• gatunek • pula genowa gatunku i populacji • dryf genetyczny • efekt założyciela • efekt wąskiego gardła • dobór naturalny a choroby genetyczne • specjacja	1 (luty)	• wyjaśnianie terminów: *gatunek*, *pula genowa gatunku*, *pula genowa populacji* • przedstawianie gatunku jako zbioru izolowanej puli genowej • omawianie przyczyn zmian częstości alleli w populacji • omawianie przyczyn utrzymywania się alleli warunkujących choroby genetyczne mimo działania doboru naturalnego • wskazywanie specjacji jako mechanizmu powstawania gatunków	IX.7, IX.8, IX.9, X.10, IX.11	• pogadanka heurystyczna na temat puli genowej i dryfu genetycznego • uczniowska prezentacja multimedialna na temat specjacji, w tym wpływu barier geograficznych i ich braku na powstawanie gatunków • praca w grupach – uzupełnianie kart pracy	• karty pracy • projektor **Multiteka** • zasoby multimedialne • prezentacja multimedialna
21.	**Historia życia na Ziemi**	• hipotezy wyjaśniające najważniejsze etapy biogenezy • przebieg biogenezy • teoria endosymbiozy • etapy rozwoju życia na Ziemi • wpływ środowiska na przebieg ewolucji • etapy rozwoju	1 (marzec)	• przedstawianie hipotez wyjaśniających powstawanie życia na Ziemi oraz przebieg biogenezy • wyjaśnianie hipotezy endosymbiozy jako procesu prowadzącego do powstania komórek eukariotycznych • wyjaśnianie wpływu zmian środowiskowych na przebieg ewolucji • wskazywanie w porządku chronologicznym wydarzeń z historii życia na Ziemi	IX.13, IX.14	• prezentacja multimedialna pt. *Powstanie życia na Ziemi* • pogadanka heurystyczna na temat przebiegu biogenezy • animacja na temat teorii endosymbiozy • metoda linii czasu – porządkowanie etapów pojawienia się organizmów na Ziemi • uzupełnianie kart pracy	• materiały źródłowe • karty pracy • projektor **Multiteka** • zasoby multimedialne • animacja

		organizmów na Ziemi					
22.	**Antropo-geneza**	• pokrewieństwo człowieka z naczelnymi • antropogeneza • formy kopalne człowiekowatych • przełomowe zmiany w ewolucji człowieka	1 (marzec)	• określanie pokrewieństwa człowieka z innymi naczelnymi z wykorzystaniem drzewa rodowego • wskazywanie w porządku chronologicznym form kopalnych człowiekowatych • charakteryzowanie cech budowy danej formy człowiekowatych • wskazywanie podobieństw i różnic w budowie ciała między człowiekiem a innymi naczelnymi • analizowanie tendencji zmian ewolucyjnych człowieka	IX.15, IX.16, IX.17, IX.18	• uczniowska prezentacja multimedialna na temat przodków człowieka • metoda niedokończonych zdań – wskazywanie cech wspólnych i cech specyficznych dla naczelnych i człowieka • praca z tekstem źródłowym dotyczącym przełomowych zmian w ewolucji człowieka – analizowanie i przedstawianie informacji	• materiały do metody niekończonych zdań • ilustracje • materiały źródłowe • podręcznik • projektor **Multiteka** • zasoby multimedialne • prezentacja multimedialna
23.	**Powtórzenie i sprawdzenie stopnia opanowania wiadomości i umiejętności z rozdziału *Ewolucja organizmów***		2 (marzec)				• **Generator testów**
5. Ekologia i różnorodność biologiczna							
24.	**Organizm w środowisku. Tolerancja ekologiczna**	• ekologia • środowisko i jego czynniki • nisza ekologiczna • siedlisko • tolerancja ekologiczna	1 (kwiecień)	• wyjaśnianie terminów: *ekologia*, *środowisko*, *nisza*, *siedlisko*, *tolerancja ekologiczna*, *bioindykacja*, *bioindykator* • określanie czynników środowiska • rozróżnianie czynników	X.1, X.2, X.3, X.4	• pogadanka heurystyczna na temat ekologii i środowiska • praca w grupach z tekstem źródłowym – charakterystyka nisz ekologicznych oraz zakres	• podręcznik • okazy porostów • plansza skali porostowej **Multiteka** • film (animacja) przedstawiający

		• bioindykacja • bioindykator • skala porostowa		biotycznych i abiotycznych środowiska oddziałujących na organizmy • charakteryzowanie elementów niszy ekologicznej • odróżnianie niszy ekologicznej od siedliska • wyjaśnianie, czym jest tolerancja ekologiczna • wyjaśnianie znaczenia organizmów o wąskim zakresie tolerancji ekologicznej w bioindykacji • planowanie i przeprowadzanie doświadczenia w celu określenia zakresu tolerancji ekologicznej organizmu w odniesieniu do wybranego czynnika środowiska		tolerancji ekologicznej wybranych organizmów • analiza doświadczenia dotyczącego zakresu tolerancji ekologicznej organizmu na intensywność oświetlenia – film, animacja • uczniowska prezentacja multimedialna na temat porostów jako bioindykatorów czystości powietrza • burza mózgów dotycząca bioindykacji i bioindykatorów	przebieg doświadczenia badającego wpływ intensywności oświetlenia na barwę liści trzykrotki • zasoby multimedialne • prezentacja multimedialna
25.	**Cechy populacji**	• populacja • liczebność populacji • zagęszczenie populacji • struktura przestrzenna populacji, • struktura wiekowa populacji i jej rodzaje • struktura płciowa populacji • modele wzrostu	1 (kwiecień)	• wyjaśnianie terminu *populacja* • charakteryzowanie cech populacji: liczebność, zagęszczenie, struktura przestrzenna, struktura wiekowa, struktura płciowa • określanie wpływu rozrodczości, śmiertelności i migracji na liczebność i zagęszczenie populacji • przewidywanie zmian liczebności populacji na podstawie danych dotyczących jej liczebności, rozrodczości, śmiertelności i migracji osobników	X.5, X.6, X.7	• metoda stacyjek – analizowanie cech populacji • metoda skrzynki pytań – podsumowanie informacji na temat cech populacji • praca w grupach – uzupełnianie kart pracy	• materiały źródłowe do metody stacyjek • pytania do skrzynki pytań – cechy populacji • podręcznik • karty pracy **Multiteka** • zasoby multimedialne

		liczebności populacji • pojemność środowiska		• przedstawianie modeli wzrostu liczebności populacji • obserwowanie cech populacji wybranego gatunku			
26.	**Rodzaje oddziaływań między organizmami**	• zależności nieanta-gonistyczne • mutualizm obligatoryjny • mutualizm fakultatywny • komensalizm • zależności antagonistyczne • roślinożerność • drapieżnictwo • pasożytnictwo • konkurencja wewnątrz-gatunkowa i międzygatunkowa • adaptacje roślinożerców, drapieżników i pasożytów do zdobywania pokarmu • mechanizmy obronne zjadanych roślin, ofiar zwierząt i żywicieli	1 (kwiecień)	• wyjaśnianie terminów: *zależności nieantagonistyczne* i *zależności antagonistyczne* • omawianie mutualizmu obligatoryjnego, mutualizmu fakultatywny, komensalizmu, pasożytnictwa, drapieżnictwa i roślinożerności • analizowanie przykładów stosunków nieantagonistycznych i antagonistycznych w ekosystemie • wyjaśnianie zjawiska konkurencji międzygatunkowej i konkurencji wewnątrzgatunkowej • przedstawianie skutków konkurencji wewnątrzgatunkowej i konkurencji międzygatunkowej • planowanie i przeprowadzanie doświadczenia wykazującego oddziaływanie antagonistyczne między osobnikami wybranych gatunków • wyjaśnienie zmiany liczebności populacji w układzie zjadający–zjadany • przedstawianie adaptacji	X.8, X.9, X.10, X.11, X.12, X.13	• uczniowska prezentacja multimedialna na temat stosunków antagonistycznych i nieantagonistycznych • analizowanie fotografii oraz plansz w celu określenia zależności międzygatunkowych wraz z uzasadnieniem swojego wyboru • analiza doświadczenia badającego wpływ konkurencji na rozwój i masę marchwi – film lub animacja • uzupełnianie kart pracy	• fotografie organizmów • plansze organizmów • karty pracy **Multiteka** • zasoby multimedialne • prezentacja multimedialna • film (animacja) o przebiegu doświadczenia badającego wpływ konkurencji na rozwój i masę marchwi

		pasożytów		drapieżników, pasożytów i roślinożerców do zdobywania pokarmu • przedstawianie mechanizmów obronnych ofiar drapieżników, żywicieli pasożytów oraz zjadanych roślin			
27.	**Funkcjono-wanie ekosystemu**	• ekosystem • biotop • biocenoza • klimaks • sukcesja pierwotna • sukcesja wtórna • łańcuch pokarmowy i jego ogniwa • sieć pokarmowa • obieg materii w ekosystemie • przepływ energii w ekosystemie • obiegi węgla i azotu w przyrodzie	1 (kwiecień)	• wyjaśnianie terminów: *ekosystem*, *biotop*, *biocenoza* • charakteryzowanie ekosystemu • wyjaśnianie procesu sukcesji (pierwotnej i wtórnej) jako przemian ekosystemów prowadzących do zmian składu gatunkowego • przedstawianie zależności pokarmowych w biocenozie w postaci łańcucha pokarmowego • określanie zależności pokarmowych i poziomów troficznych w ekosystemie na podstawie analizy fragmentów sieci pokarmowych • wyjaśnianie przepływu energii i obiegu materii w ekosystemie • analizowanie obiegów węgla i azotu w przyrodzie • wskazywanie znaczenia organizmów w obiegu węgla i azotu w przyrodzie	X.14, X.15, X.16 X.17	• pogadanka heurystyczna na temat ekosystemu oraz obiegu w nim materii i przepływu energii • prezentacja multimedialna na temat sukcesji • uczniowska prezentacja multimedialna dotycząca obiegów węgla i azotu w przyrodzie • praca w grupach – analiza przykładowej sieci pokarmowej • tworzenie sieci troficznej metodą pajęczyny	• przykłady sieci pokarmowych • kłębek włóczki i kartki z nazwami roślin i zwierząt do losowania przez uczniów • podręcznik **Multiteka** • zasoby multimedialne • prezentacja multimedialna
28.	**Czym jest różnorodność**	• różnorodność biologiczna i jej	1 (maj)	• wyjaśnianie terminów: *różnorodność: biologiczna*,	XI.1, XI.2,	• pogadanka dotycząca różnorodności biologicznej	• mapa fizyczna świata

	biologiczna?	typy • naturalne czynniki kształtujące różnorodność biologiczną • przykłady ekosystemów o bogatym składzie gatunkowym • biosfera a biomy • biomy lądowe • biomy wodne • wpływ działalności człowieka na różnorodność biologiczną		*genetyczna*, *gatunkowa*, *ekosystemowa* • charakteryzowanie typów różnorodności biologicznej: genetycznej, gatunkowej i ekosystemowej • omawianie głównych naturalnych czynników kształtujących różnorodność biologiczną Ziemi (klimat, ukształtowanie powierzchni, prądy morskie) • wskazywanie ekosystemów charakteryzujących się szczególnym bogactwem gatunkowym • charakteryzowanie wybranych biomów lądowych i biomów wodnych • wykazywanie związku pomiędzy rozmieszczeniem biomów a warunkami klimatycznymi na kuli ziemskiej • wyjaśnianie wpływu działalności człowieka (intensyfikacji rolnictwa, urbanizacji, industrializacji, rozwoju komunikacji i turystyki) na różnorodność biologiczną	XI.3 XI.4	• pogadanka heurystyczna na temat różnic w rozmieszczeniu gatunków na Ziemi • film pt. *Biomy na kuli ziemskiej* • dyskusja na temat biomów po projekcji filmu • uzupełnianie kart pracy	• ilustracje, fotografie gatunków • podręcznik • karty pracy **Multiteka** • zasoby multimedialne • film o biomach na kuli ziemskiej
29.	**Ochrona różnorodności biologicznej**	• bioróżnorodność a życie człowieka • formy ochrony przyrody	1 (maj)	• wyjaśnianie terminów: *ochrona przyrody*, *ochrona gatunkowa*, *restytucja*, *reintrodukcja* • uzasadnianie konieczności	XI.5, XI.6, XI.7, XI.8,	• pogadanka heurystyczna na temat form ochrony przyrody • film dotyczący parku	• mapa obszarów chronionych w Polsce • atlasy

		• ochrona gatunkowa • restytucja i reintrodukcja • zrównoważony rozwój • międzynarodowa współpraca na rzecz ochrony przyrody		zachowania tradycyjnych odmian roślin i tradycyjnych ras zwierząt dla zachowania różnorodności genetycznej • omawianie form ochrony przyrody w Polsce: parki narodowe, rezerwaty, pomniki przyrody, stanowiska dokumentacyjne, użytki ekologiczne, zespoły przyrodniczo-krajobrazowe, parki krajobrazowe, obszary chronionego krajobrazu • charakteryzowanie ochrony gatunkowej: Natura 2000 • wskazywanie gatunków poddanych restytucji i reintrodukcji • uzasadnianie konieczności współpracy międzynarodowej w celu zachowania różnorodności biologicznej i ochrony przyrody: CITES, *Konwencja o różnorodności biologicznej*, *Agenda21* • przedstawienie istoty zrównoważonego rozwoju	XI.9	narodowego i obszaru Natura 2000, które są położone w pobliżu szkoły • metoda metaplanu – praca w grupach – przygotowanie plakatów na temat form ochrony przyrody w Polsce • zorganizowanie konkursu dla grup pt. „Rozpoznawaniu gatunków chronionych w Polsce” • metoda metaplanu – przygotowanie plakatów na temat rezerwatów biosfery w Polsce • pogadanka na temat zrównoważonego rozwoju	chronionych gatunków roślin, zwierząt, grzybów w Polsce • podręcznik **Multiteka** • zasoby multimedialne • prezentacje multimedialne • film o parku narodowym i obszarze Natura 2000, które są położone najbliżej szkoły
30.	**Powtórzenie i sprawdzenie stopnia opanowania wiadomości i umiejętności**		2 (maj)				• **Generator testów**

	z rozdziału *Ekologia i różnorodność biologiczna*						